

פרי ביכורים

חידושי הלכה והגות משולחנו של מורינו הגאון רבי יצחק מאיר הגר שליט"א
רב ומו"צ דקהילת חניכי הישיבות רמת בית שמש ב'

י"ל ע"י סכון תורה ברמה רמב"ש ב' הערות ושאלות pribicurim100@gmail.com

ל.ה.ו-פרשת עקב-תשע"ט

מצות יראת שמים לפרטיה

ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו
ולאהבה אותו ולעבדו בכל לבבך ובכל נפשך

מכאן למדו חז"ל במס' סנהדרין דף נו. שמצות עשה לירא מפני ה', והיא אחת
מהשש מצוות תמידיות, ועיקר קיומו הוא בעת שבא חטא לידי האדם חייב
להזכר במורא ה' ולהמנע מהחטא. (ספר החינוך מצוה תלב).

כמו כן כתוב בתורה, את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד וגו', וכן: למען תירא את
ה' אלהיך לשמר את כל חקתיו ומצותיו וגו', וכן: ויצונו ה' לעשות את כל החקים
האלה ליראה את ה' אלהינו וגו', וכן: ושמרת את מצות ה' אלהיך ללכת בדרכיו
וליראה אותו, וכן, ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. ופירשו
ראשונים שעיקר כל המצוות למען יראת ה'.

וז"ל ספר הרוקח הלכות חסידות שורש ליראה את ה', הזהירנו בתורה בשלש
עשרה מקומות ליראה אותו ירושלמי דברכות עשה מיראה שאם באת לבעט דע
שאתה ירא ואין ירא מבעט בפרק שני דתרומה, את ה' אלהיך תירא מכאן אזהרה
למוציא שם שמים לבטלה בפרק קמא דנדריים (דף ז') אמר רבי חנן א"ר השומע
הזכרת שם מפי חבירו צריך לנדונו, כתיב ליראה את השם הנכבד מה כבודו
במס' סופרים (פ"ה ב') הכותב השם אפי' המלך שואל בשלומו אינו עונה לו, בפ'
חלק (דף קא) אין מזכירין שם שמים על הרקיקה בפ"ג דמכות (דף כב) ובספרי
אזהרה למוחק את השם ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' בשלהי פרק
שבועות העדות (דף לה) אחרים אומרים כל שהוא לפני ה' נמחק לאחריו אינו
נמחק וכן הלכה במס' סופרים (פ"ה ב') נתכוין לכתוב את השם וכתב יהודה
עושה ד' ה' ומוחק ה' האחרון בירושלמי בפ' החובל המזכיר את השם בכל עת
צריך נדוי בפ' קמא דנדריים (דף ז') כ"מ שהזכר' השם מצויה שם עניות מצויה

בפ' שבועת הדיינין (דף לט) כל העולם נזדעזע בשעה שאמר לא תשא את שם ה' בשילהי יומא (דף פו) חמורות לא תשא בברייתא דרבי פנחס יש עובדין להקב"ה ביראה ובאימה גדולה ופחד מרובה ומתפללין להנצל מן הקללות הכתובות על המועלין במצותיו ועל העוברים פקדיו של הקדוש ברוך הוא בין בעוה"ז בין בעוה"ב בעוה"ז מן החלאים והמכות והמכאובות ושלא יצטרכו לבריות ושלא ימשלו במ זרים ולא יראו מיתה או דבר רע בזרעם וכדי שימלאו ימיהם בטוב ובברכה ובעוה"ב להנצל מן הפורענות ומן השחיתות ומן יקדות אש של גיהנם העתידה ללהט ולבער את הרשעים ליום הדין הגדול ועליה חטאת קריבה.

שורש היראה שקשה לו לעשות ועוזב תאותו ויצרו בעבור יראת השם וירא פן לא יהיה תמים לפני ה' כמו אברהם כי ירא אלהים אתה כי זה גדול מן הנסיונות וכן ועובדיה היה ירא וקשה לו מפני איזבל יראו את ה' קדושו דברים הקשים ללב ויראת מאלהיך דברים המסורים ללב את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ומורא רבך כ"ש. עד כאן לשונו.

הגמ' במס' ברכות לג: אומרת, תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג:, ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: יראת ה' היא אוצרו - אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול. ע"כ.

ושואלים כולם, אמנם לגבי משה הוי מילתא זוטרתא ומה זה שייך לגבי כל אחד ואחד שאינו בדרגת משה, והמהרש"א שם האריך לבאר זאת על יראת הרוממות, והכלי יקר כאן תי' דלגבי משה היינו שיראל שהו בסמיכות למשה זכו ליראה זו באופן קל, ויעויי' בדברי האור החיים הק'. ובקדושת לוי מאריך לבאר פסוק זה ואחד מפירושו הוא, וז"ל, וזהו 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה', מ"ה היינו מדת הענוה, כמאמר רבותינו ז"ל (חולין פט, א) לא כאברהם כו' אלא כמשה שאמר 'ונחנו מה' (שמות טז, ז), וזהו 'מה' דהיינו מדת הענוה, ה' אלהיך שואל מעמך, 'כי אם ליראה' כו' כלומר במדה שיהיה לך יראת ה' אסור להיות לך מדת ענוה, לאמר חס ושלום מה מעשי חשוב אצל השם יתברך להיות לי יראת ה' לעשות מצותיו, זה אסור לומר, אדרבה כו' כנ"ל: עכ"ל. ולפי דבריו יתכן להבין את דברי הגמ', אין לגבי משה מילתא זוטרתא, דהיינו, שאפי' שמשה היה עניו אך לא היה קטן בעיניו בעיני יראת שמים וכשהגיע לכבוד שמים גבה ליבו בדרכי ה' וממנו ילמדו כל החסרים בענוה לא להיות עניו בעיני יראה.

ואיתא במס' שבת לא. אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה, צפית לישועה, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי: אי יראת ה' היא אוצרו - אין, אי לא - לא. אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו בהי עייל מכריז ר' ינאי חבל על דאית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד אמר רב יהודה לא ברא הקדוש ברוך הוא עולמו אלא כדי שייראו מלפניו שנאמר והאלקים עשה

שיראו מלפניו ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי חלוף ואזיל ר' יעקב בר אחא א"ל חד לחבריה ניקו מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א"ל אידך ניקום מקמיה דגבר בר אוריין הוא א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין (פרש"י אנא אמינא לך כלומר אתה מיעטת בשבחו) תסתיים דר"א הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא דא"ר יוחנן משום ר"א אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר ואתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעימך כי אם ליראה וגו' (דברים י') וכתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וגו' (איוב כ"ח) שכן בלשון יוני קורין לאחת הן תסתיים ע"כ. והנה מבואר דיראת שמים קודמת וגדולה ומשובחת היא מגברא בר אוריין שהרי אמר לו אתה ממעט בשבחו במה שאתה אומר בר אוריין והוא גבר דחיל חטאין שהוא יראת שמים שהוא גדול מלמדן ואינו יר"ש. ע"ש.

ובגמ' שם כ' האוהב ישראל בפרשתן דברים נפלאים וז"ל, יש לומר על פי מאמר חכמינו ז"ל (שבת לא א) בשעה שמכניסין את האדם לדין שואלים אותו ואומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה כו' ואפילו הכי אי איכא יראת ה' אין ואם לאו לאו. וזה ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך, ר"ל כל השאלות שיאמרו לך ביום הדין מה שה' יתברך שואל מעמך הכל היא כי אם ליראה, ר"ל אף אם קיימת כל הדברים שישאלו ממך עם כל זה אי איכא יראת ה' אין. כן יהי רצון אמן: עכ"ל.

מ"מ היוצא שבריאת העולם היתה כדי לרא מהשי"ת ויראת השם היא יסוד האדם ובלעדיה אינו שייך לעבודת בוראו. וכ' התניא ליקוטי אמרים פרק מא ועוד שבאמת מקיים גם מצות יראה במה שממשיך היראה במחשבתו כי בשעה ורגע זו עכ"פ מורא שמים עליו עכ"פ כמורא בשר ודם הדיוט לפחות שאינו מלך המביט עליו שנמנע בעבורו מלעשות דבר שאינו הגון בעיניו שזו נק' יראה כמו שאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם כו' תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם כו' רק שיראה זו נקראת יראה תתאה ויראת חטא שקודמת לחכמתו ויראה עילאה הוא ירא בושת כו' דאית יראה ואית יראה כו' אבל בלי יראה כלל לא פרחא לעילא באהבה לבדה כמו שהעוף אינו יכול לפרוח בכנף אחד דדחילו ורחימו הן תרין גדפין [כמ"ש בתיקונים] וכן היראה לבדה היא כנף אחד ולא פרחא בה לעילא אף שנק' עבודת עבד וצריך להיות ג"כ בחי' בן לעורר האהבה הטבעית עכ"פ המסותרת בלבד שתהא בהתגלות מוחו עכ"פ לזכור אהבתו לה' אחד במחשבתו וברצונו לדבקה בו ית' וזאת תהיה כוונתו בעסק התורה או המצוה הזו לדבקה בו נפשו האלהית והחיונית ולבושיהן כנ"ל. עכ"ל.

ויש כמה ענינים המסוגלים ליראת השם והם.

א. כיסוי ראש כדאיתא במס' שבת קנו. כסי רישך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא.

ואיתא במס' קידושין לא. רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי. ואי' במס' שבת קיח: אמר רבי יוסי תיתי לי

דלא מסגינא ארבע אמות בגילוי הראש, והאריך בזה הט"ז בסי' ב סק"ד. וכתב באגרא דכלה על בראשית פרשת חיי שרה, ותאמר אל העבד מי האיש וכו' ויאמר העבד הוא אדוני ותקח הצעיף ותתכס. צריך לדעת מהו נפקא לן מזה, והנראה דמשמיענו הא דאמרו רז"ל כסי רישך כי היכי דתהוי עלך אימתא דשמיא, והנה יצחק מדתו מדת יראה ופחד, וכאשר ראתה אותו נתלבשה ביראה ותקח הצעיף ותתכס, כי היכי דתהוי עלה אימתא דשמיא. עכ"ל.

ב. אסור ללכת בקומה זקופה, כמבואר במס' קידושין לא. ונפסק בשו"ע סי' ב ס"ה. וכתב השפת אמת בפרשת בחקותי, ואולך אתכם קוממיות פירש"י מת"כ בקומה זקופה. אף על פי שאמרו חכמים שאסור לילך בקומה זקופה אך כאשר יהי' התיקון כראוי כמו לעתיד יוכל האדם לקבל מורא שמים אף בקומה זקופה. כי הרי כך נברא רק שבעוה"ז מחמת הבלי עולם א"א לקבל היראה רק ע"י כפיפות קומה והכנעה רבה. וזה עצמו ענין אמרם ז"ל בתו"כ על והתהלכתי בתוכם לא תהיו מזדעזעים כו' יכול לא תיראו כו' אני ה"א כו'. פי' שיוכלו לקבל עומ"ש כמו שהם בלי השתנות ושפלות יתירה כנ"ל. והיא ההבטחה שיוכלו לילך בקומה זקופה כנ"ל: עכ"ל.

ג. להזכיר לו כל העת יראת שמים ומאמרי יראה כדאי' בספר היראה, תמיד הרגל על שפתיך דברי יראת שמים כגון: "הוי עז כנמר", "סוף דבר הכל נשמע" (קהלת יב), "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" וגו' (דברים י), "מאד מאד הוי שפל רוח", וכיוצא באלה הרגל על לשונך ואז לא תכשל.

ד. אמירת מאה ברכות כל יום, כפי שדרשו חז"ל במס' מנחות מג: על הפסוק מה ה' שואל אל תקרי מה אלא מאה, ועל כן באמירת מאה ברכות בכוונה זוכה ליראת השם. (אמרי אמת ליקוטים עמ' קטז).

כתב החיד"א בספר יוסף תהילות על מזמור קכח בתהלים על הפסוק, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', ואמרו דורשי רשומות "כי כן" בגימטריה מאה לרמז על אמירת מאה ברכות ולר"ח וזה שאמר הנה כי כן יבורך גבר, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אל תקרי יבורך אלא יברך, הכוונה שאיני יכול לקרות יבורך דהעולם הזה לעשו עד שתקרא יברך דעל ידי ברכות קנה העולם הזה ועל כן יבורך בעושר וטובות העולם הזה, ואפשר לרמוז מה שכתב הרב כתנות אור מהרב פנים מאירות ואשתמיטתיה שהם דברי רבינו הרקח דבזכות מאה ברכות ניצול מצ"ח תוכחות ועוד שנים גם כל חולי וכל מכה המובאים בפר' כי תבוא הם מאה וניצול מגהנם גימטריה צ"ח וזה רמז הנה גימטריה ששים כברכת כהנים שיש בה ששים אותיות בלי תנאי גם "הנה" לשון שמחה וענוה וזריזות כמו שכתב הרב כלי יקר פרשת קרח מרבותינו זכרונם לברכה וזה רמז "כי כן" גימטריה מאה שיברך בשמחה וכו' ובזה יתברך בלי תנאי כברכת הכהנים וניצול מגהנם וק' תוכחות.

והגאון רבי יצחק רפפורט בעל "בתי כהונה" הוסיף לדקדק באומרו "הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' " נראה יתר ותו הנה כי כן הוא זכות כפול, ופירש ז"ל דרך צחות דקרא כתיב דירא ה' יש לו כל מעלות אלו יגיע כפו וכו' אשריו בעולם הזה טוב לעולם הבא אשתו כגפן הדר"ת לכבוד ולתפארת נצר מטעיו כשתילי זתים

ואחר דהשמיענו כל המעלות האלה אשר לירא ה' מעתה הרוצה לברך לבנו וחבירו אין צריך להאריך לברכו בעושר וכבוד ושלוח ובנים והאם רובצת יושבת שאנ"ן, רק כה יברך תהיה ירא שמים וזו ברכה כוללת הכל דכיון שהוא ירא שמים ממילא יתברך הברכות הכתובות, וזה שאמר הנה כי כן כלומר מאחר דיצתת כל מעלות ירא ה' הנה כי כן זאת תורת העולה יבורך גבר ירא ה', הרוצה לברך לחבירו יאמר לו יירא ה' תהיה ובזה זוכה לכל הברכות עד כאן דבריו. עכ"ל מרן החיד"א.

ה. אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה, ואיתא בפרקי אבות, לא עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא. ובמס' יומא עב: איתא, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב משלי יז, למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים [בלשון סגי נהור], שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. ע"כ. הרי דבעי' יראה של חכם ושיהיה חכם עם יראה כי שניהם משלימים זה את זה.

ו. כמו כן יראה מתלמידי חכמים מביאה ליראה מהבורא כמבואר במדרש תנחומא על בהעלתך פי"א. וכפי שיבואר באריכות להלן.

ז. לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם מי האיש החפץ ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. ויתכן לבאר, היות ומי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין כדאי' במס' ברכות ו: הרי שישמור לשונו כדי שדבריו הנשמעים יהיו דברים טובים ומועילים.

וכתב הבינה לעיתים דרוש סה, והוא דברי המשורר, ע"ה: "לכו בנים, שמעו לי" - איני קורא אתכם תבואו אלי לשמוע לי מקרוב, אלא לכו מאצלי ורחקו עצמכם ומשם שמעו, יען מה שאני אלמד אתכם אינו אלא יראת שמים, שהוא עצם השלימות; ואיך לא אקרא בקול גדול? וביאר הלימוד מה הוא: "מי האיש החפץ חיים" וכו' - שהרוצה יהיו לו חיים ושיאריכו ימיו, וזה - לא לתכלית התענוגים במעדני העולם, אלא כדי לראות טוב, הנה, הדרך לבוא לזה, הוא שמירת הלשון מכל מה שלא יאות, כי מות וחיים ביד הלשון. ונאמר: כי כאשר נחפש ונחקור על הדיבור, מאיזה צד ייקרא רע ובלתי - נאות - נמצאו מגונה ומרוחק מאחד משלושה פנים: האחד - מפני שהוא רע מצד עצמו, מבלי יזיק או יהיה נגד זולתו כלום, כעין הדיבור היתר לבלי צורך הנקרא בשם "דברים בטלים", כי המעט ממנו הוא המשובח.

וכתב בערבי נחל על דברים שבת ר"ח אלול וז"ל, והנה בענין דברי תוכחה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים לד, יב - יד) לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם. ודקדק בעקידה דהל"ל בואו בנים שמעו לי, מאי לכו. ופירש בדרך משל, אם הולך אדם במשא על כתפיו לצורך פרנסתו, והמשא כבד עליו, והולך אז מעיר לעיר, והנה אחד קורא לו מאחוריו בא אלי ואגיד לך איזה דבר, יהיה בעיניו כמתעתע ויקללנו ולא ישמע אליו, כי כל פסיעה שעושה חביב עליו מאד שנפטר מפסיעה זו ואיך יחזור לאחוריו. אכן אם יאמר לו לך אתה בדרכך אך הט אזניך ושמע מה שאדבר

לך, שדבר זה לא יזיק לך כי אתה תעשה את שלך כדרך שאתה עושה, אז ישמע לו.

וכן הענין, האדם הולך ומשאוי כבד עליו, עול מלכות ועול דרך ארץ עול הפרנסה, כשרוצים להוכיחו אי אפשר לומר לו השלך ארצה כל עשייתך ושמע אלי, שודאי לא ישמע, לכן אמר דוד המלך ע"ה לכו בנים בדרכיכם במשא ומתן שלכם כל אשר אתם עושים, רק שמעו לי ג"כ ומה יזיק לכם כי יראת ה' אלמדכם לבלתי תעשו - נצור לשונך מרע ושפתיך כו', כי אז ישמע לו, כי אין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו (ע"ז ג א). וכן ראינו כי תחלת המצוה היה (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, ופירשו רז"ל (מנחות צט ב) דהיינו למאן דאפשר, אבל למאן דלא אפשר כל הקורא קריאת שמע שחרית וערבית בכוונה מעלה עליו הכתוב כאלו קיים והגית בו יומם ולילה, ואין מגלין זה בפני ע"ה.

יראת תלמידי חכמים

ובכלל מצוה זו יראה מתלמידי חכמים כדברי הגמ' במס' פסחים כב: ובמס' ב"ק מא. כדתניא: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל אתים שבתורה. כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהם. אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: את ה' אלהיך תירא - לרבות תלמידי חכמים.

וכ' הרבינו בחיי בספר כד הקמח [רשות] אף על פי שאמרנו שאין לירא מבשר ודם כי אם מהש"י לבדו מכל מקום מוזהרין אנו לירא מתלמידי חכמים וזהו שדרש רבי עקיבא (דברים ו) את ה' אלהיך תירא (בבא קמא פרק ד' דף מח.). לרבות תלמידי חכמים, שהרי יראת החכמים אינה בכלל יראת בשר ודם אלא בכלל יראת המקום היא, ומי שהוא זהיר ביראת החכמים הלא זה עדות על יראתו בהקב"ה שלא הביאו לידי מדה זו להזהר ביראת החכמים אם לא שיהיה זהיר ביראתו של הקדוש ברוך הוא, וזהו שהוכיחו רבי עקיבא ראש החכמים מן הכתוב המזהיר על יראת המקום. גם בכלל יראה זו יראת הצבור שבכל מקום שהצבור עומדין שם השכינה שורה וזכות הרבים גדול עולה למעלה ושכרם מרובה ויראת החכמים ויראת הצבור הכל בכלל יראת ה' יתברך. ומכלל יראת החכמים והצבור שלא לדבר בפניהם אלא ברשות:

וכלשונו של הרבינו יונה ספר שערי תשובה שער ג' אות קנה-קנו, וז"ל, וענין האפיקורס פירשו בו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צט, ב): כי הוא האיש אשר איננו נוהג בדרך מורא והדר בתלמידי חכמים אף על פי שאינו מבזה אותם, כגון שהוא מבזה חבירו בפני תלמיד חכם ולא שם כבוד לתורת החכם, כי אחרי שאין התורה הדורה בעיניו לנהוג בה דרך כבוד אין לו חלק לעולם הבא, כי גם זה במחללי התורה יחשב. על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (פסחים כב, ב):

"את ה' אלקיך תירא" (דברים ו, יג) לרבות תלמידי חכמים. והשנית - כי היראה מהם סבה ליראת שמים, כי בהיות דבריהם נשמעים מדרך יראתם הלא הם יורו וידריכו את העם ליראה את השם הנכבד והנורא. ונאמר (שמואל א יב, יח): "ויירא כל העם מאד את ה' ואת שמואל". וכן בכלל האפיקורס - האומר: מה הועילו לנו הלומדים בלמודם, היש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא מעולם לא התירו לנו את כל עורב ולא אסרו לנו בני יונה. ואלה האנשים גם לא שמעו גם לא ידעו גם לא פתחה אזנם על התועלות הנמצאות בעסק התורה, ובעבור זאת עסק התורה שפל בעיניהם, והמה היו במורדי אור מעלתה, ואין להם חלק לעולם הבא. על כן נתחייבנו ללמד לבני יהודה התועלות הנמצאות בעסק התורה, וכתבנו מקצתם בשער התורה בעזרת השם, למען יכספו הלבבות לתורה, ואשר אין כח בהם ללמוד ידעו הדר כבוד עסק התורה ויזכו בידיעתו, ולא תאבד נפשם מן העולם הבא. עכ"ל.

והסמ"ק בסוף מצוה ד' למד זאת מהפסוק בתהלים טו, דכתיב, ואת יראי ה' יכבד. ובמס' כתובות דף קג: ובמכות דף כד. למדו מפסוק זה על המלך יהושפט שהיה מכבד תלמידי חכמים,

וכ' בשו"ת רדב"ז מכתב יד - (חלק ח) סימן קסז וז"ל, והנה לך כלל בדבר זה מדברי הראשונים, דכל היכא דגדול ממנו בחכמה דחזי למילף מיניה אף על גב דלא הוה רביה ולא יליף מיניה מידי חייב למיקם מקמי ולנהוג בו כבוד כתלמיד לרב, והיינו קרא דכתיב מפני שיבה וכו' והדרת פני זקן, והיכא דאין גדול ממנו בחכמה אי יליף מיניה מידי חייב לנהוג בו כבוד ולעמוד מפניו, כדאמרין במס' ב"מ ל"ג. גבי תלמידי חכמים שבבבל. עכ"ל.

וז"ל שו"ת מהרי"ל סימן א, את ה' אלהיך תירא, בזה נתקשה החכם ע"ה לפי שהוא רחוק מן הדעת לרבות יראת בשר ודם על חבירו, וקרא כתיב האותי לא תיראו וגו' וכתיב ה' לי לא אירא וגו' וכאלה וכאלה, הכל גלוי לאחר כמה וכמה מקראות שמורות שאין ליראה מבשר ודם בלתי מהשי"ת לבדו. והיה נראה בעיני החכם ז"ל אם היה מרבה שום דבר ח"ו מיחזי כב' רשויות, ופן יעשוהו ע"ז ח"ו כיון שציוותה תורה לירא אותו, ועל כן פירש ורצה לקבל שכר על הפרישה כדי להורות לתלמידים שכולם לאו דווקא כדי שלא יעמיקו ח"ו ויבואו לידי מכשול. ואף על גב דכתיב איש אמו ואביו תיראו הא הקשה התוס' מאי שנא דקמתמה טפי אמורא מקדש מאמורא דאב ואם, דגבי מקדש תניא יכול יתיירא וכו', ותירצו: דגבי אביו פשיטא שלא ישתחוה לו לשם אלהות, אבל גבי מקדש איצטריך דהוי דבר שבקדושה. ולתירוץ זה הכי נמי ת"ח הוה דבר שבקדושה מחמת דברי תורה שבלבבם כדדרשינן ק"ו ת"ח שכל גופו אש כו', וכן האי צורבא מדרבנן דמרתח, אורייתא הוא דמרתחא ליה וכן מצינו גבי מעשים משונים שעשו בתפלתם וכשהיו דורשים נשרפו עצי השדה ועוף הפורח ופי' התוס' שהדברים שמחים כיום נתינה באש, וכל זה מורה דת"ח הוה דבר שבקדושה, וכיון דמיעוט קרא גבי מקדש דאין לירא מפניו והכא ליכא מיעוט אם כן אתו למטעי. ולא דמי לאב ואם דכל אדם יש לו אב ואם ורוב העולם עמי הארץ ופשיטא שלא יכעיסנו קאמר, דמאיזה טעם יעשנו אלהות. אבל ת"ח לא הוצרך לומר שלא יכעיסנו דבלאו הכי ידעינן זה כדדרשינן בחלקיח כל החולק על רבו וכו', כל המהרהר אחר רבו כו' וטובא דאיתא התם, ואם בא לרבות [ת"ח שאינו]

רבו צ"ל שאינו גדול ממנו, דאי גדול אף על פי שלא למד ממנו יש לו דין רבו כדפי' התו' גבי שמואל שרצה עלי להענישו על שהורה בפני רבו אף על גב שלא למד לפניו שהרי עתה הביאוהו עליו, ע"ש פרק אין עומדין ואם כן צריך לרבות שקול, ומהסברא היא זו שיראה אותו הואיל וגדול כמותו אלא על כרחיק גדול ממנו, ולהכי לא צריך קרא כדפי'. ואם כן תירוץ שני של התו' שחילקו גבי מקדש, דגבי אב ואם שייך מורא שלא יכעיסנו, גבי מקדש מוצא בדוחק, נמי ניחא.

ורבי עקיבא ע"ה בא וחדש לרבות ת"ח ואין צריך מיעוט כמו מקדש כיון דכתיב גבי השם, שמע מינה שמורא הקדוש ברוך הוא למעלה ממורא בשר ודם, ואת טפל הוא, והוה כאלו כתוב אני ה', מורא למעט ממורא, וכן דרשינן את בשרו הטפל לבשרו כו', ה"נ את טפל הוא. ואיצטריך נמי ליראה ממנו, ואפילו היכא דליכא כעס כגון אביי כי הוה אזיל מקמי דרב יוסף הוה אזיל לאחוריה עד דשפיק כרעיה דמאכד אף על גב דרב יוסף סגי נהור הוה, וכן כי חזא לאודנא דחמרי' דרב יוסף וכה"ג טובא שמצינו שהיו יראים אותם בלב. וכן כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו מדובבות כו' ומוקי ליה בתלמיד. וכן רבי עקיבא שאמר תמיהני אם יוציא שנה אההוא מאן דהו דצהבו פניו על שהשיב את הזקן רבי טרפון וכן מוכח הלשון דקאמר בא רבי עקיבא ולמד כו', ולא אמר ודרש כו' כלומר גם הם רצו לדרוש אלא רבי עקיבא למד להם וחילק דלא קשה מידי. עכ"ל. ונפלא.

ומדבריו יוצא דהמורא מהתלמידי חכמים הוא בגדול ממנו בחכמה.

ופסק השו"ע בסי' סו סעי' א, וז"ל, ובאמצע, שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון: אביו או רבו, או מי שהוא גדול ממנו בחכמה. עכ"ל.

וכ' משנה ברורה סימן סו ס"ק ז בחכמה - והאחרונים פסקו דאפי' אם הוא גדול ממנו הוי רק מפני הכבוד אם לא שהוא ת"ח מופלג בדורו אז הוי בכלל מורא. ומקורו במג"א בשם הב"י בשם הרשב"א.

ולדבריו חיוב מורא הוא רק למי שגדול בדורו ולמי שגדול ממנו החיוב הוא רק בכבוד.

ובתשו' רמ"ע מפאנו סימן פג כ' וז"ל, וכבר נשאלנו בהפך מזה על שני תלמידי חכמים ענותנים וגדולי עולם שתמיד כל היום היו מפצירים זה בזה יותר מדאי וכל אחד מהם מבקש בלב שלם לחלוק לו לחברו כבוד בכך ולא שמעו, והטלנו פשר ביניהם שהוכרחו לקבלה בסבר פנים יפות בשביל כבוד התורה ולא נשאר להם מקום לא לסרב ולא לסרהב שכן אמרנו להם עד שאנו עוסקים בכבודן של בריות באו ונעסוק בכבוד המקום. עכ"ל.

ומשמעות דבריו שגם תלמידי חכמים השוים זה עם זה חייבים לנהוג כבוד זה בזה. אך לא מורא.

וכ' החזון איש ביו"ד סי' קנא, שאפילו שלהלכה החכם שמחל על כבודו הוא מחול אין ראוי להם לוותר על כיבוד זה כי א"כ בטל כבוד התורה, יעוי"ש. כמו כן כל זה על כבודו אבל על בזיונו אינו יכול למחול, כ"כ הריב"ש בסי' רכ בשם הראב"ד, ותרומת הדשן פסקים סי' קכז ונפסק ברמ"א יו"ד סי' רמ"ב סל"ב.

ואמרו חכמים בפרקי אבות אין כבוד אלא תורה, וביאר המאירי אין לך אדם שראוי לתת לו כבוד יותר ממי שהוא בעל תורה שנאמר: כבוד חכמים ינחלו.

ואמרו חז"ל במס' שבת כג: דדחיל מרבנן הוא גופיה הוי צורבא מרבנן. ואם אינו בר הכי שומעים דבריו כצורבא מרבנן. וביאר הפנים יפות לבעל ההפלאה, ויש לפרש מ"ש ובו תדבק, היינו לפמ"ש חז"ל [שם כג ב] מאן דדחיל מרבנן הוי הוא עצמו צורבי מרבנן, וכיון שעיקר הדביקות בה' היא בת"ח עצמם כנ"ל, א"כ כיון דהשכר הוא שהוא בעצמו נעשה ת"ח, היינו דכתיב ובו תדבק דביקות ממש ע"י התורה. עכ"ל.

איסור הזכרת שם שמים לבטלה

כתב בספר יראים סימן תה, יראת השם. כתוב בפרשת ואתחנן את ה' אלהיך תירא פי' של יראת ה' שלא להזכיר אדם שם שמים לבטלה דאמרינן בתמורה ד. אזהרה למוציא ש"ש לבטלה דכתיב את ה' אלהיך תירא ומזה המקרא למדנו שיהא אדם מערער בהגיעו לדבר מצוה שבמחשבת הלב היא היראה דתניא במס' ב"מ נ"ח: ויראת מאלהיך דבר המסור ללב נאמר בו ויראת. וגדולה היא יראת ה' שהרי אדם יכול לקיימה אלף פעמים ביום שבכל שעה ורגע זוכר אדם את המצוה וחרד לבו עליה לקיים את ה' אלהיך תירא. עכ"ל. וכ"כ בזוהר הרקיע או' יד שזהו עיקר ויסוד מצות יראת שמים. ולפי דבריהם כשמברכים ומזכירים שמו ית' יש חובה לדקדק ולכוין בהזכרת שמו ית', ובבוקר קודם התפילה יש הרבה שאומרים את תנאי כוונת השם שתיקן הגאון מבוטשאטש זצ"ל בספרו תפילה לדוד, והובא גם בס' אפיקי ים מעין זה, ואפי' שיש מי שפקפק בזה כמובא בתשו' אז נדברו ח"ב סי' עט אבל בס' הליכות שלמה מהגרשז"א על עניני תפילה כ' להקל בדורות חלופים כדורינו לומר נוסח זה בתחילת היום. ויעוי' עוד בס' טעמי המנהגים או' כט שכ' השם הרב מאפטא דבאמירת אדון עולם בתחילת התפילה הוי כתנאי לכל היום בעניני כוונת השמות. יעו"ש כיצד מרומזים כל השמות באדון עולם.

עוד מצוות הכלולות במצות יראת השם

מצות מורא-מקדש שנאמר: את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו, דרשו במס' יבמות ו. נאמרה שמירה בשבת ונאמר מורא במקדש, מה שמירה האמורה בשבת, לא מן השבת אתה מתיירא - שהרי לא נאמר בו מורא - אלא ממי שהזהיר על השבת, אף מורא האמור במקדש, לא ממקדש אתה מתיירא, אלא ממי שהזהיר על המקדש.

כמו כן כתוב איש אימו ואביו תיראו, ונאמר: את ה' אלהיך תירא, דרשו במס' קידושין ל': השוה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום, וכתב הרמב"ם בפ"ו ה"ז מהל' ממרים, שיירא ויפחד ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך.

כמו מכלל המצוה הזאת שלא לפחד ולירא מבני אדם שאין בכוחם להרע או להיטיב וכמו שכ' בספר חובות הלבבות שער י – שער אהבת ה' פרק ו' וז"ל, ומי שהגיע אל המדרגה הזאת מן היראה לא יפחד ולא יירא זולת הבורא, כמו שספר אחד מן החסידים על אחד מהיראים, שמצאו ישן באחד המדברות ואמר לו: האינך ירא מן האריה, שאתה ישן במקום הזה. אמר לו: אני בוש מאלהים, שיראני ירא זולתו. ומהם, שישתוה בעיניו, אם ישבחוהו בני אדם או יגנוהו ברצון הבורא יתברך, כשהוא מצום לעשות הטוב ולהתרחק מן הרע. עכ"ל.

וז"ל ספר כד הקמח בערך יראה, נצטוינו במדת היראה ליראה את השם הנכבד והנורא לבדו ושלא נירא מבשר ודם. וכן הזהירה תורה (דברים כ) וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם. שכל זמן שהאדם ירא מזרוע ב"ו אין יראתו בהקב"ה שלימה, כי מן הראוי הוא שישים האדם כל יראתו בהקב"ה בלבד וכאשר הוא נותן חלק ממנה לב"ו הנה הוא חסר לב במדת היראה להקב"ה ומקצר בכך עבודתו, וכן מצוה התורה (שם) מי האיש הירא ורך הלבב שישוב מן המלחמה והענין כי נצחון ישראל בכל מלחמותם אינו אלא על פי הזכות וזה אין זכותו שלם כי לא הגיע אל מדרגת היראה בשלימותה. ועל זה הזהיר ישעיה ואמר (ישעיה נא) מי את ותיראי מאנוש ימות (שם) ותשכח ה' עושך, ביאר כי הנותן חלק מיראתו לב"ו כאלו שוכח את השי"ת. ולכך הביא ראייה מכמה פעמים שהיה מפחד בבאו עד שערי מות ובעת שנתייאש מן ההצלה באותו עת הצילו הקדוש ברוך הוא מאויבו המציק לו זהו שאמר (שם) ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק, כלומר איבדו מן העולם עד שהוצרכת לומר עליו איו, ועל זה אמר אחריו (שם) ואני ה' אלהיך רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו כלומר יש בי כח להעיר חמת הים גם להשקיט חמתו כי אני אדון צבאות כולן העליונים והתחתונים וכל שכן שיש בידי כח להשקיט חמת המציק:

אף על פי שדרך התורה שלא ליראה מב"ו הלא אנו מוזהרים ליראה מן המלך ומהצבור ומתלמידי חכמים, מן המלך הוא שכתוב (דברים יז) שום תשים עליך ודרשו רז"ל שתהא אימתו עליך. והטעם בזה לפי שהמלך קיום הארץ כענין שכתוב (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ. ואמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ג) אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו. והיראה מן המלך הוא בכלל יראת השם כי הוא יתברך צוה בכך, ומצינו שהוקשה יראת המלך ליראת המקום הוא שאמר שלמה (משלי כד) ירא את ה' בני ומלך. כשם שתצטרך ליראה את השם יתברך אף על פי שאין אתה רואהו ועם זה תפרוש מן העבירה כן תצטרך שתתירא את ה' בני ומלך, והזהיר תחלה על יראת השי"ת ואחריו על יראת המלך, והזהיר שלא יתחבר עם המשנים את הדבר שהם יראים ממלך בשר ודם תחלה ועושין יראתו עיקר ויראת השם יתברך טפל לה.

ומו"ר הגאון רבי שמואל אויערבך זצוק"ל היה תמיד מזכיר את פי' הגר"א על הפסוק במשלי י, כז, יראת ה' תוסיף ימים, כי דרך הפחד להזיק לבריאות וכח האדם. אך יראת ה' זהו פחד המחזק ומחיה את האדם.

ומסופר על המהרי"ל דסקין שבזמן אומרו בליל שבת קדש לפניו נעבוד ביראה ופחד היה כל גופו מרתת ורועד מפחד קונו. כמו כן ידוע מהמגיד ממעזריטש שסיפר על מרנא הבעש"ט שהיה שלחנו בליל שבת קדש רועד מהרעדה והפחד של היראת שמים שהיה עליהם באותה שעה, כמו כן ידוע הסיפור המפורסם מבעל הישמח משה שביקש מהבורא עולם שתהיה לו יראת שמים כמו של האבות הק' אך נענה שזה יהיה בלתי אפשרי עבורו, וכך הוא הגיע עד הרמב"ם, וכשקיבל את היראת שמים של הרמב"ם הוא רעד באופן שכבר לא יכול היה לעמוד בזה. (ומסתמא הפשט בזה הוא שהוא ביקש גילוי של הדר גאון ה' כדי שיוכל ויזכה להגיע ליראה כזו, כי הרי לבקש יראת שמים לא שייך כי אינו בידי שמים).

וכתב המכתב מאליהו לבנו טרם הגיעו לגיל מצוות, הובא בספרו חלק ד' חלק המכתבים תרצ"ד וז"ל, ומעתה עלינו לשאול את עצמינו אם יראת שמים כה חשובה מי יתן אותה לנו אולי אפשר לקחת אותה באיזה חנות? לא אין מי שיתננה לנו ואפילו הקב"ה בעצמו לא יתננה לנו אלא אנו צריכים בעצמינו לקנותה כולה ולהכניסה בתוך ליבנו כי הרי אמרו חז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכו'. עכ"ל.

ואכן יש בזה כמה פסוקים המלמדים אותנו שיש ללמוד יראת שמו ית' פעמים אחדות מדברת התורה על לימוד מצות היראה. כך כאן: "ילמדון ליראה אתי"; וכך: "למען תלמד ליראה את - ה' אלהיך" (להלן יד, כג), "למען ילמד ליראה" (להלן יז יט), "ילמדו ליראה" (להלן לא, יג).

סוף דבר הכל נשמע את האלוקים ירא

ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם.

וכל העולם לא נברא אלא בשביל זה, וכל מי שיש בו יראת

שמים דבריו נשמעים כדאי' במס' ברכות ו:

